

Гордана Горгић

ЗНАМЕНИТЕ ГРАЂЕВИНЕ БЕОГРАДА XIX ВЕКА

Архитектонско наслеђе Београда неједнако је сачувано како по времену настанка тако и по броју примерака. Историјски развој и посебан географски положај нису ишли у прилог дужем трајању и очувању наслеђених архитектонских објеката, тако да је највећи број архитектонских споменика из XIX века.

Деветнаести век је најзначајнији за историјски развој Београда, а архитектонски објекти и урбанистички захвати су сведочанство стварања младе српске државе и младог грађанског сталежа. У споменицима овог века сачувана је антологија наше новије неимарске делатности, а у исто време они су сведочанство историјског развоја овог подручја, континуирани развој грађевинских типова и варијације обликовних, стилских, конструктивних и функционалних одлика појединачних периода.

Најстарији сачувани објекти из овог периода показују ослањање на наслеђе балканске бондручне архитектуре, мада су се преласком на масивну конструкцију од опеке и камена стварале и оригиналне варијанте те архитектуре под средњоевропским утицајем.

Од зграда у балканском стилу и грађевном материјалу бондру-

ку сачуване су: Доситејев лицеј у Господар Јевремовој 21, Кафана „?“ у 7. јула 6, Манакова кућа на углу Краљевића Марка и Гаврила Принципа 5, Кућа на углу Каменичке и Гаврила Принципа 15 и куће у Светозара Радића 4, Фрушкогорској 10, Господар Јевремовој 22 у дворишту, и на Косанчићевом венцу бр. 18.

Конак кнегиње Љубице (1829–1831)¹ у Кнеза Симе Марковића 8 и Конак кнеза Милоша у Топчидеру (1831–1834)² задржавају традиционално просторно решење, али у обради има западњачких мотива. Упоредо са конаком у Топчидеру грађена је придворска капела, Топчидерска црква Св. Петра и Павла (1832–1834)³.

Доласком страних стручњака после Првог и Другог српског устанка, београдска архитектура почела је примати одлике Запада. Прва грађевина сазидана под утицајем европске архитектуре била је Ћумрукана (царинарница)⁴ подигнута 1835. године у Карађорђевој улици, у близини Великог степеништа (срушена после Другог светског рата). Од зграда из овог времена које су имале западњачке стилске карактеристике, а које су сачуване до данас, истичу се Саборна црква (1837–1840)⁵ у Улици кнеза Симе Марковића, рађена по пројекту

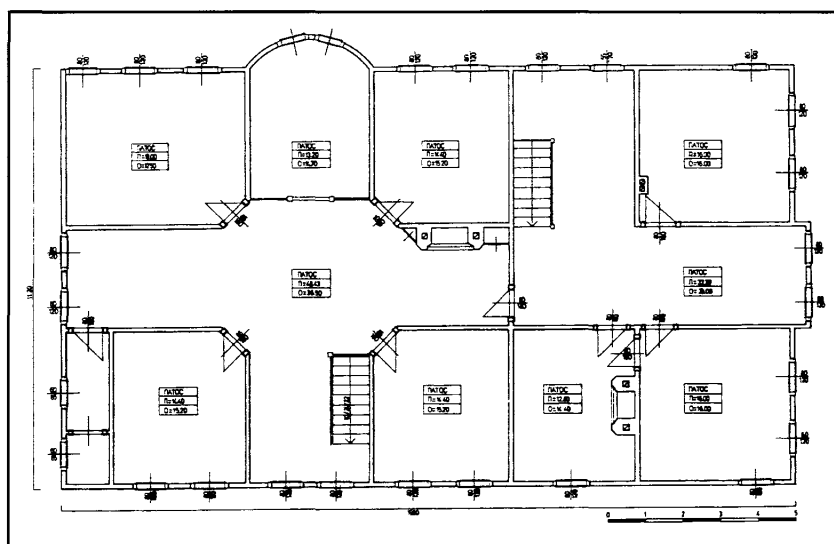
1. Миодраг Коларић, Грађевине и грађевинари Србије од 1790. до 1839. године, Зборник Музеја Првог српског устанка, I, Београд 1959, 19..

2. Ибид.

3. Миодраг Коларић, Топчидерска црква, њени градитељи, њени сликари, Зборник радова Народног музеја, II, Београд 1958, 335–339

4. Миодраг Коларић, Грађевине, 21.

5. Бранко Вујовић, Уметност обновљене Србије 1791–1848, Београд 1986, 115–116.

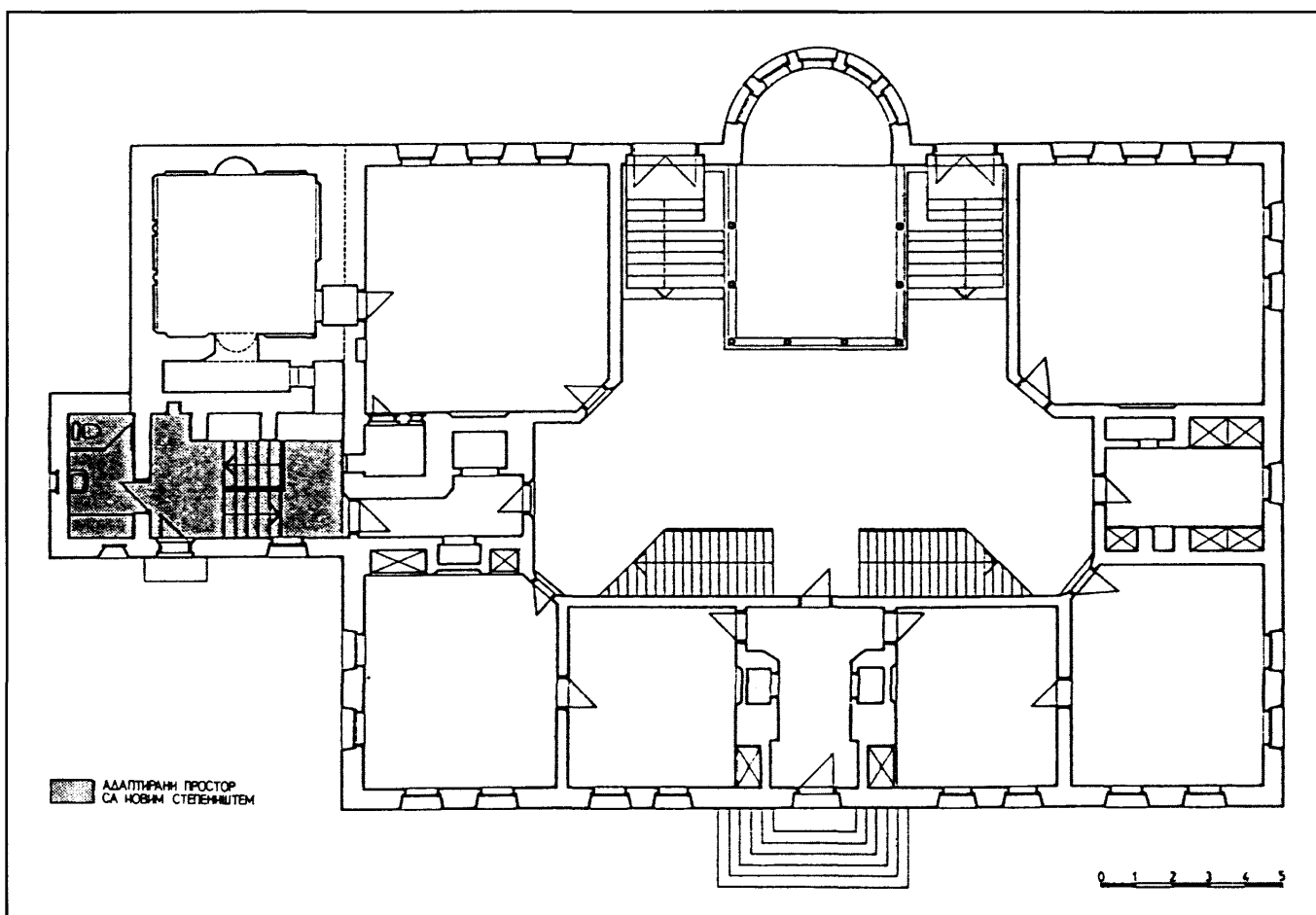
План I

План I

Доситејев лицеј – основа спрата

План II

Конак кнегиње Љубице – основа приземља

План II

1

2

- 1 Доситејев музеј у улици Господар Јевремовој бр. 21 (снимак после рестаурације)
- 2 Конак кнегиње Љубице у улици Кнез Сима Марковић бр. 8 (после рестаурације)

А. Ф. Кверфелда, зграда Реалке (1838–1840)

6

грађена вероватно по пројекту Франца Јанкеа „правителственог инжилира” у Узун Мирковој улици и друге.

Најзначајнија грађевина архитектуре друге половине века је Канетан Мишино здање изграђено 1863. године по пројекту чешког архитекте Јана Неволе, а затим Народно позориште архитекте Александра Бугарског из 1868. године⁷, зграда „Прве варошке болнице” из 1868. године⁸ у улици Џорџа Вашингтона, хотел „Српска круна” у Кнез Михаиловој бр. 56 из 1869. год.⁹ Из седамдесетих година сачуван је већи број кућа у Кнез Михаиловој улици: Кућа Вељка Савића¹⁰ спада међу прве куће подигнуте у новопројектованој улици после усвајања регулационог плана Вароши у плану Емилијана Јосимовића 1867. године, кућа Хрисанте Кумануди у броју 50¹¹, Крстина механа (број 48)¹², кућа Јулке Гарашанин (број 43), затим кућа трговца Радована Барловца (број 40)¹³ подигнута по пројекту архитекте Александра Бугарског као прва двоспратница у Кнез Михаиловој улици, на којој су око 1920. године дозидана два спрата. У броју 45 значајна је кућа браће Спљасића и

6. Ibid. 147–148.

7. Богдан Несторовић, Народно позориште у Београду, Годишњак Музеја града Београда III, 1956, 303–322.

8. Гордана Гордић, Архитектонско наслеђе града Београда I, Каталог архитектонских објеката на подручју Београда 1690–1914, ЗЗЗСКГБ, Саопштења б. Београд, 1966, 27.

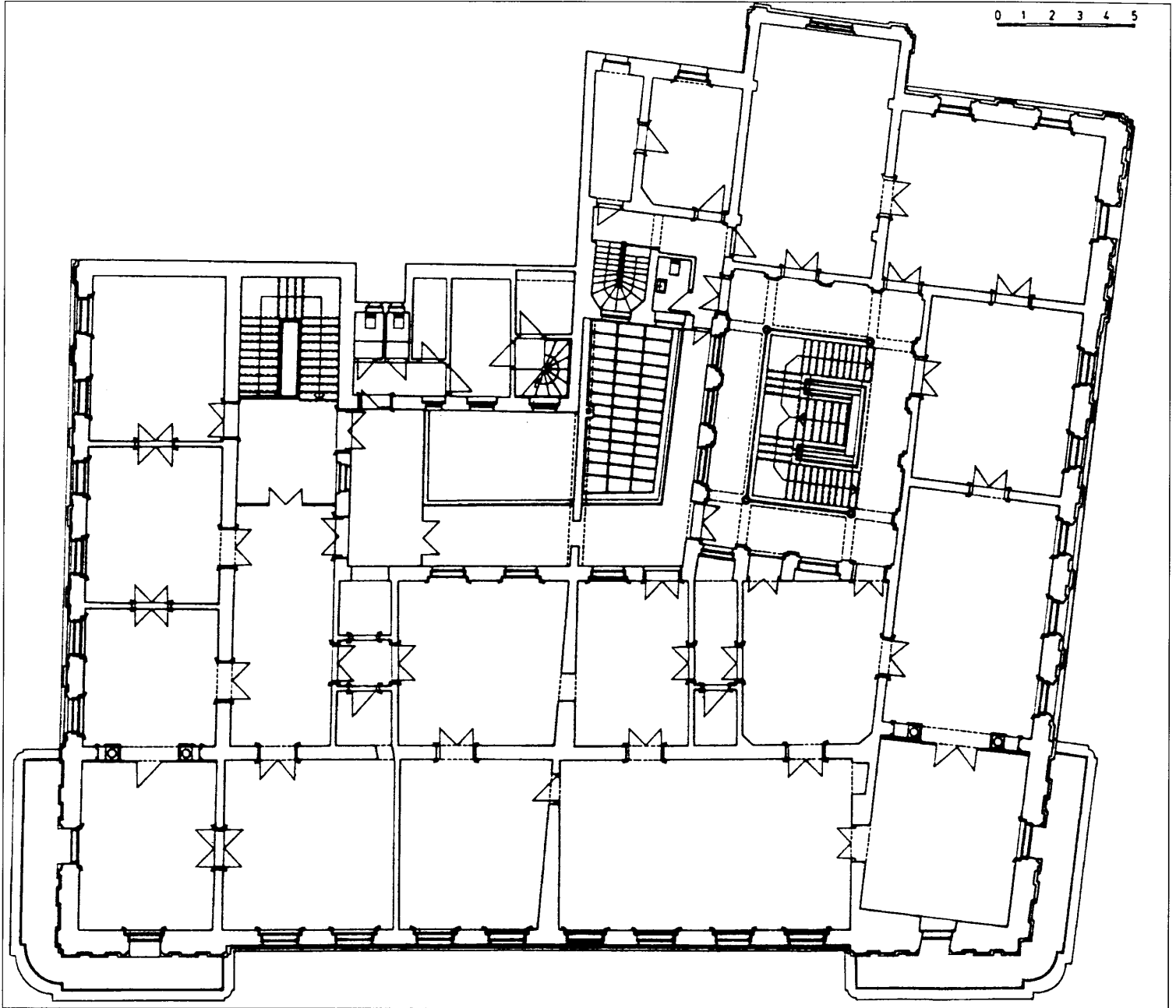
9. Милојко Гордић, „Српска круна” – Документација ЗЗЗСКГБ, досије СК 145.

10. Српске новине бр. 157 од 23. XII 1896.

11. Српске новине бр. 35 од 20. III 1871.

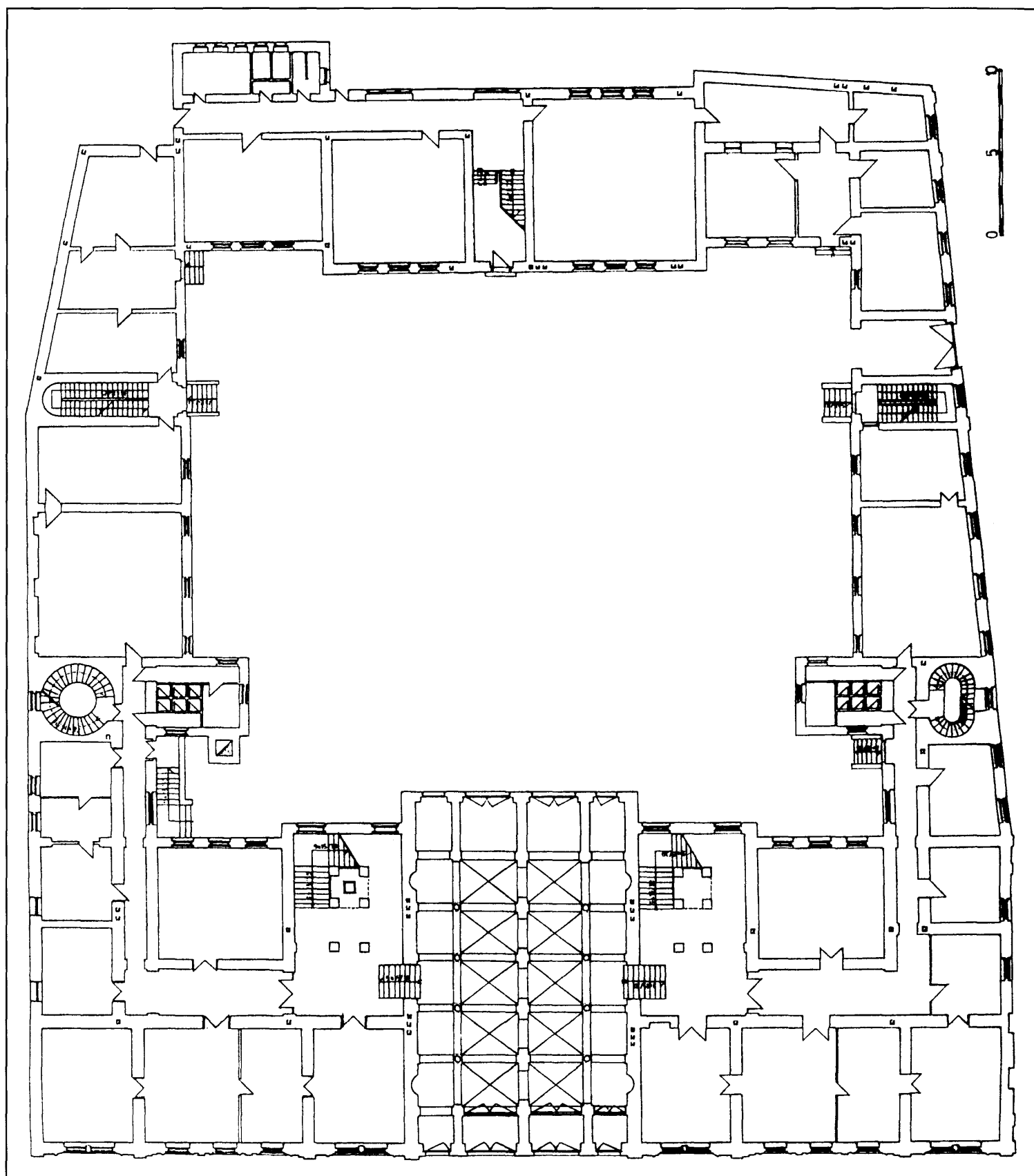
12. Српске новине бр. 154 од 16. XII 1896.

13. Љубомир Никић, Из архитектонске делатности Александра Бугарског у Београду, УБ, 1978, бр. 46, 65.

План Ш

План Ш
Кућа Марка Стојановића (Ликовна академија)
– основа спрата

План IV
Капетан-Мишино здање (Ректорат Београдског
универзитета) – основа приземља

Рашића, саграђена такође по плановима архитекте Александра Бугарског¹⁴, у броју 51 ресторан „Грчка краљица” који је саграђен међу првим у овој улици.

Из осамдесетих година XIX века истичу се: зграда Старог двора (1881–1884),¹⁵ (данас Скупштина града Београда) у Улици др Драгослава Јовановића архитекте Александра Бугарског, зграда Министарства правде (1883)¹⁶ на Теразијама 41 архитекте Светозара Ивачковића, зграда Железничке станице (1884), кућа Алексе Крсмановића (зграда Протокола)¹⁷ из 1885. године архитекте Јована Илкића на Теразијама 34, кућа адвоката Марка Стојановића (око 1885) у Кнез Михаиловој 53–55 архитекте Константина А. Јовановића¹⁸, Спасићева задужбина (1889) у Кнез Михаиловој 33, такође архитекте Кон-

стантина А. Јовановића¹⁹, зграда Народне банке, угао улица 7. јула 12 и Цара Лазара (1889)²⁰, дограђена 1923/25, архитекте Константина А. Јовановића – једна од највреднијих архитектонских споменика Београда са краја XIX века, Палилулска основна школа (1894) у Таковској 41 архитекте Милана Антонијевића, зграда Официрског дома (1895)²¹ у Српских владара 48 архитеката Милорада Рувидића и Јована Илкића, зграда Класне лутрије (1896)²² у Васе Чарапића 20, архитекте Милана Капетановића и др.

У раздобљу од краја XIX века до почетка Првог светског рата, многи домаћи архитекти интензивно учествују у изградњи Београда, покушавајући да унесу што више индивидуалног у прихваћену западњачку архитектуру.

3 Капетан-Мишино здање на Студентском тргу 1 (снимак после рестаурације)

4 Кућа адвоката Марка Стојановића у улици Кнез Михаиловој 53–55 (снимак после рестаурације)

14. Ибид.

15. Ибид.

16. Љубомир Никић, Светозар Ивачковић и Београд, Годишњак града Београда XXV, 1978, 274.

17. Гордана Гордић, оп.цит. 36.

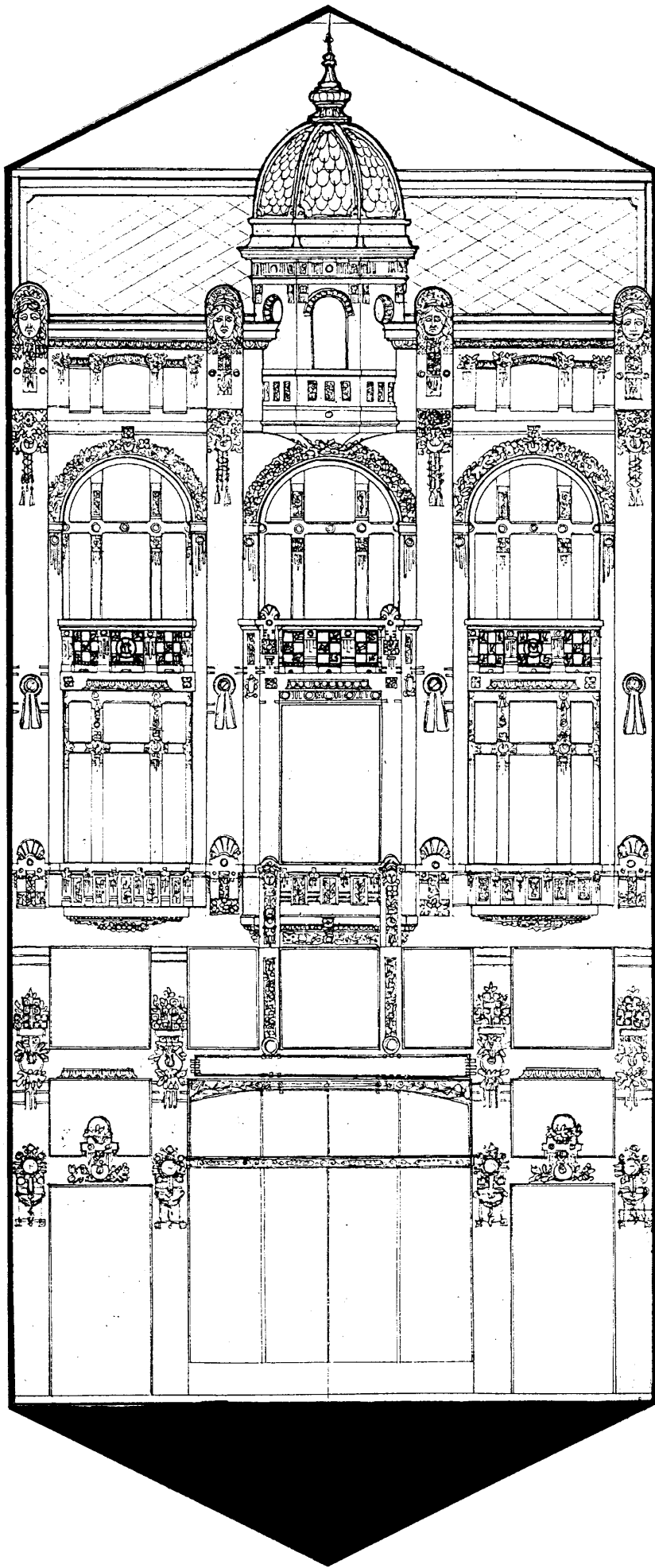
18. Богдан Несторовић, Еволуција београдског стана, Годишњак града Београда II, 1955, 259

19. Гордана Гордић, оп.цит. 38.

20. Гордана Гордић, оп.цит. 37.

21. Богдан Несторовић, Јован Илкић београдски архитекта, Годишњак града Београда, XIX, 1972, 261.

22. Гордана Гордић, оп.цит. 45.

ФАСАДА СМЕДЕРЕВСКЕ КРЕДИТНЕ БАНКЕ,
Теразије бр. 39
Подигнута по пројекту арх. Милорада Рувидића 1910. године;
Цртеж из пројекта рестаурације фасаде, 1967. год.,
арх. Зоран Јаковљевић, Док. ЗЗЗСКГБ